

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ВНЗ

Оскільки формування особистості майбутнього фахівця відбувається у ВНЗ, на перший план у процесі навчання виходять проблеми формування тих якостей людини, які необхідні в її професійній діяльності. Як визначають дослідницькі опитування, лише невелика частина студентів обирає спеціальність свідомо. Тому проблема формування професійно значущих якостей потребує особливої уваги, оскільки молодь на початку навчання не є достатньо професійно орієнтованою.

Мета статті – виділити основні професійно значущі якості особистості майбутнього будівельника та обґрунтувати педагогічні умови їх формування саме засобами навчального процесу на прикладі вивчення вищої математики.

Дослідники завжди приділяли увагу формуванню професійних якостей особистості. Педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутнього спеціаліста у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу вивчали В. Андронов, В. Савіщенко [3; 6; 9]. Психолого-педагогічні основи підготовки до вибору професії проаналізовано в працях П. Атутова, Ю. Гільбуха, М. Захарова та ін. [1; 5] Проблема вибору підростаючим поколінням майбутньої професії посідає головне місце в публікаціях зарубіжних науковців: Є. Гінзбурга, Д. Голанда, Т. Капlou та ін. Проблеми, що виникають у процесі становлення особистості, досліджували К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Б. Ананьєв та ін. [2; 4].

Розглянуті раніше в наукових працях засоби формування професійних якостей особистості торкалися різних спеціальностей. Нам би хотілося більш конкретно дослідити професійно значущі якості майбутніх інженерів-будівельників.

Психологічне формування особистості триває до 22–23 років, саме тому час навчання у ВНЗ є найбільш плідним щодо формування професійних якостей майбутнього спеціаліста: уже обрано вид майбутньої професійної діяльності та наявні знання, необхідні для оволодіння професією. Цей період має важливе значення ще й тому, що він є завершальним етапом здобуття освіти та професіоналізації особистості. Зі сказаного вище стає зрозумілим той науковий інтерес, що викликає проектування процесу навчання у ВНЗ у педагогів, психологів та соціологів з погляду такої важливої професійно значущої якості майбутнього фахівця, як професійна орієнтованість.

Формування професійних якостей у студентів інженерних спеціальностей у процесі навчання розглядали Р. Жаренкова, Р. Ісакова. Вони робили особливий акцент на особистісному підході, завдяки якому студенти можуть краще засвоїти навчальний матеріал, оволодіти навичками та вміннями, що передбачені навчальною програмою. У їх працях виділено такі професійно значущі якості й уміння інженера: розуміння ролі предметів, що вивчаються, у майбутній діяльності; засвоєння знань, набуття вмінь і навичок, необхідних для вивчення інших дисциплін; якісне виконання курсових проектів; вміння самостійно вирішувати прикладні наукові завдання й аналізувати результати; вміння виявляти ініціати-

ву під час вирішення проблем. Однак, на наш погляд, це не варто визначати як якості особистості, це, швидше, уміння або здібності. До того ж ці феномени мають не професійну спрямованість, а характеризують здатність студента до навчання. На прикладі вищої математики ми б хотіли сформулювати у студента усвідомлення взаємозв'язку математичної освіти та професійних знань; сприйняття математичного апарату як засобу професійного розвитку.

На цьому шляху ми виявили декілька проблем. Студенти часто сприймають непрофільні дисципліни як надлишкове навчальне навантаження та не завжди вміють застосувати засвоєні знання для вирішення проблем, з якими вони стикаються у професійній діяльності. Але найбільш значною проблемою є те, що у студентів сучасних ВНЗ часто недостатньо виражена мотивація до навчання та здобуття обраної професії. Причин вибору студентом технічної спеціальності може бути багато. Деякі дослідники наводять такі цифри: до 15% студентів обрали технічний ВНЗ, тому що мають математично-фізичні здібності; близько 40% студентів називають причиною вступу до технічного ВНЗ родинні традиції або можливість отримати в майбутньому цікаву роботу; близько 60% студентів вступили на інженерну спеціальність, тому що мали обмежений вибір ВНЗ. Загалом майже 2/3 студентів стверджують, що вчаться в обраному ВНЗ тільки для того, щоб здобути будь-яку спеціальність [7]. Ми провели опитування серед студентів першого курсу. За нашими даними, лише невелика частина студентів (навіть серед груп з високою навчальною успішністю), а саме до 30%, пов'язують своє майбутнє з обраною спеціальністю.

Тобто обрана професійно-освітня галузь далеко не завжди відповідає інтересам та здібностям студента. Наше завдання як педагогів не тільки знайомити студентів з навчальним матеріалом, а й отримати кінцевий результат освіти – зробити їх спеціалістами, цінними для держави. Здійснити це можна, надаючи студентам необхідні теоретичні знання, виробляючи в них навички та головне – формуючи в них професійно значущі якості особистості. Як правило, під час навчання професійна орієнтованість студентів посилюється, і до закінчення ВНЗ більшість студентів пов'язує своє майбутнє з обраною спеціальністю. Отже, формування професійно значущих якостей майбутнього спеціаліста відбувається в процесі навчання та виховання з першого до останнього курсу ВНЗ.

Математичні дисципліни викладаються на перших курсах навчання, коли така важлива якість, як професійна орієнтованість студентів, виражена найменшою мірою, тому таким важливим стає вплив цих дисциплін на формування професійних якостей майбутніх інженерів. На наш погляд, головне завдання виховної роботи зі студентами перших курсів – сформувати ціннісне ставлення до обраної професії та допомогти розвинути ті професійно важливі особистісні якості.

Професійно значущі якості – це такі індивідуальні здібності людини, які зумовлюють її професійне зростання. Майбутній випускник технічного ВНЗ здобуває спеціальність інженера, тобто його діяльність пов'язана з виробництвом; посада інженера передбачає разом із суто виробничими функціями також управлінські. Така робота завжди вимагає від інженера уміння керувати колективом. Дослідники [10] вивчали такі якості і виділили деякі риси, необхідні сучасному управлінцю. На наш погляд, такі властивості особистості характеризують сформованість особистості взагалі як професіонала технічної спеціальності.

Розглянемо їх. Це вміння детально аналізувати факти та явища (аналітичність мислення); уміння контролювати свої емоції в критичних ситуаціях (самовладання); здатність вирішувати поставлені завдання нестандартними методами (творчість); здатність пояснювати та переконувати (лідерські здібності); уміння налагоджувати контакти зі співробітниками (комунікабельність).

Нами проведено дослідження щодо оцінювання професійно значущих якостей інженера, які є найважливішими на виробництві та будівництві. За результатами опитувань студентів старших курсів і випускників ДонНАБА, найбільш професійно значущими є такі якості особистості:

1. Професійна компетентність. Ми визначали цю якість як сукупність знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання службових обов'язків. Ця риса відображає здатність працівника виконувати свою роботу якісно та продуктивно. Для інженера поняття професійної компетенції включає в себе також уміння керувати виробничими процесами та колективом співробітників.

2. Аналітичність мислення – це відповідний рівень аналітичної діяльності людини, за якого відбувається систематизація отриманої інформації. Цей рівень розвитку інтелекту передбачає також уміння людини швидко знаходити рішення в незвичних для неї ситуаціях.

3. Технічні здібності – це такі взаємопов'язані, але незалежні одна від одної якості: схильність до технічного винахідництва, вільне володіння технікою та інтерес до нових технічних засобів.

4. Комунікабельність – це вміння людини встановлювати такі відносини з людьми, що дають змогу плідно і продуктивно співдіяти з ними. Вочевидь, для інженера виробництва або будівництва є абсолютно необхідним уміння співдіяти та спілкуватися з людьми, якими він керує.

5. Професійна самостійність. Ця риса означає, що інженер має завжди вміти прийняти рішення, незалежно від складності виробничої ситуації. Професійна самостійність полягає також у рішучості та в тому, щоб спеціаліст був готовий упроваджувати нові методи роботи.

Висновки. Отже, ми виділили деякі професійно значущі риси для спеціаліста-інженера, а саме: професійну компетентність, аналітичність мислення, комунікабельність, технічні здібності та професійну самостійність. Ці риси особистості не є остаточними й формуються в молодій людини під час навчання у ВНЗ. Формувати професійно значущі якості особистості можна різними способами: у виховній роботі, у навчальній та науково-дослідній діяльності. Нам видається необхідним вплив засобами навчання. Ми досліджуємо формування якостей особистості саме на прикладі викладання математичних дисциплін. Вплив цих предметів є відчутним, тим більше їх викладання відбувається на перших курсах навчання. У цьому віці студентів (18–20 років) дія педагогічних методів на формування особистості майбутнього спеціаліста є більш ефективною, ніж на останніх курсах навчання (20–23 роки). Треба зазначити, що математичне навчання найбільше впливає на такі риси, як аналітичність мислення, технічні здібності та самостійність щодо прийняття рішень. Наші подальші наукові розвідки ми плануємо присвятити розробці організаційних форм і методів формування професійно значущих якостей майбутніх будівельників.

Література

1. Альбуханова-Славская К.А. Психология и сознание личности (проблемы методологии, теории и исследования реальной личности) : избр. психол. тр. / К.А. Альбуханова-Славская. – М. ; Воронеж, 1999.
2. Ананьев Б.Г. Избр. психол. труды : в 2 т. / Б.Г. Ананьев. – М., 1980. – Т. 2.
3. Андронов В.П. Психологические основы формирования профессионального мышления : пособие к спецкурсу / В.П. Андронов. – Саранск : МГУ, 1991 – 84 с.
4. Анцыферова Л.И. К психологии личности как развивающейся системы / Л.И. Анцыферова // Психология формирования и развития личности / [под ред. Л.И. Анцыферовой]. – М., 1981.
5. Атутов П.Р. Проблемы психологического обеспечения подготовки молодежи к труду и выбору профессии / П.Р. Атутов, Е.А. Климов // Вопросы психологии. – 1984. – С. 13–19.
6. Борисюк А.С. Психологічні особливості формування професійних якостей майбутнього медичного психолога : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / А.С. Борисюк ; Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2004.
7. Бочкарева Г.А. Совершенствование системы профессиональной подготовки студентов / Г.А. Бочкарева. – Калининград, 1985. – 262 с.
8. Жаренкова Р.А. Формирование профессионального технического мышления при обучении высшей математике / Р.А. Жаренкова // Проблемы учебно-воспитательного процесса : сб. научн. трудов. – Калининград, 1994. – С. 24–26.
9. Савіщенко В.М. Педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутнього юриста в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу : дис. ... канд. наук : 13.00.04 / В.М. Савіщенко. – Запоріжжя, 2008.
10. Степанова Т.В. Педагогические условия формирования социально-психологической зрелости студентов: на прим. техн. ун-та : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Т.В. Степанова. – Кемерово, 1998.

ШЕВЧЕНКО Т.Ю.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ КЕРІВНИКА СУЧАСНОГО ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний стан соціально-економічного розвитку України характеризується значними змістовними й організаційними змінами, спрямованими на реформування та модернізацію національної системи освіти. Зазнають змін вимоги до освіти, по-новому трактуються її роль і місце в житті кожної людини, до функціонування загальноосвітнього навчального закладу, а отже, і до всіх учасників навчально-виховного процесу. Відтак, актуальною постає проблема постійного вдосконалення професійної компетентності вчителя, керівника загальноосвітнього навчального закладу. Тому вкрай необхідним є оновлення підходів до організації дієвої системи підвищення управлінської компетентності керівників освітніх закладів.

У педагогічній науці вчені розглядають різні аспекти підвищення компетентності педагога: управління процесом підвищення кваліфікації педагогічних працівників (Т. Бєседа, І. Жерносек, С. Крисюк); удосконалення змісту роботи з підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (В. Бондар, М. Красовицький, В. Маслов); систему безперервної освіти педагогічних працівників (О. Галаган, Б. Гершунський, І. Жерносек, В. Маслов); удосконалення фахової та управлінської майстерності керівників шкіл (В. Бондар, Т. Волобуєва, Л. Даниленко, В. Маслов).

Ефективна реалізація мети й завдань управління сучасною школою безпосередньо залежить від компетентності її керівника, рівня сформованості його управлінських якостей та здатності до постійного самовдосконалення.

Результати педагогічних досліджень вітчизняних учених (В. Бондаря, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, О. Зайченко, Л. Калініної, Н. Клокар, В. Лугового, В. Олійника, Н. Островерхової, В. Пікельної, В. Протасової та ін.) засвідчують,